

Kovács Máté nyíregyházi évei (1931–1935)

A Kovács Máté (1906–1972) munkásságát kutató értékes adalékokra bukkanhat a nyíregyházi levéltárban fellelhető iskolai értesítőkből, dokumentumokban.

Az Ág.h. ev. Kossuth Lajos Reálgymnáziumban

Kovács Máté a debreceni Tisza István Tudományegyetem magyar–francia szakán 1931-ben szerzett gimnáziumi tanári diplomát. Végzése után rövid ideig az egyetem könyvtárában dolgozott. Ezt követően 1931. szeptember 1-jétől a Nyíregyházi Ágostai Hitvallású Evangélikus Kossuth Lajos Reálgymnázium tanára lett. A francia nyelv tanítása mellett a gimnáziumban eltöltött három tanév alatt ellátta az iskolai könyvtárőri feladatokat is.¹ A korabeli gyakorlat szerint az iskolában tanári és ifjúsági könyvtár működött. A tanárok közül került ki az iskolai könyvtárőr is. Próbáljuk meg felidézni, milyen volt a Kossuth Gimnázium könyvtára!

A fellelhető dokumentumokban az állomány raktározásáról, elhelyezéséről ritkán olvashatunk. Az 1899/1900. tanévről megjelent évkönyv szerint *„Külön könyvtári helyiségünk igaz, hogy nincsen, azonban a díszterem, ahol könyvtárunk ideiglenes elhelyezést nyert, addig is, amíg iskolai építkezésünkkel a könyvtár végleges elhelyezésének kérdése is megoldásra jut, eléggé megfelelő helyül szolgál, sőt igazi díszét – mondhatni – a könyvtár képezi.”*²

Napjainkban is megtekinthető a muzeális értékű gyűjtemény az iskola dísztermében az értékes, látványnak is csodás faragott szekrényekben.

A századforduló idejére tehető az állomány szakrendbe sorolása. A kialakított 11 szakcsoport a következő volt:³

- A Nyelvészet és irodalomtörténet, classicus írók
- B Bölelet-, hit- és nevelés-tudomány
- C Történelem és segédtudományai
- D Jog- és államtudomány
- E Természettudomány
- F Encyklopaedikus művek
- G Hírlapok, folyóiratok
- H Szépirodalmi művek
- I Iskolai könyvek
- J Vegyesek
- K Zeneművek

A Kovács Máté kapcsán vizsgált korszakunkból az ifjúsági könyvtár elhelyezéséről az 1934–35-ös tanév iskolai értesítőjében ezt olvashatjuk: *„Igen szerencsés*

elhelyezést nyert könyvtárunk, amennyiben az eddig több teremben lévő könyvtár-szekrények helyett egy világos, tágas, nagyon alkalmas beosztású, könnyen áttekinthető könyvtárszobát kaptunk. Elkészítettük az egész ifjúsági könyvtárunk anyagáról a cédulakatalógust szakok szerint, azonkívül elkészült ifjúsági könyvtárunk teljes katalógusa, amely már csak a kinyomtatást várja.”⁴

Itt kell külön felsorolni a tanári és ifjúsági könyvtárak élén álló könyvtárosokat.

Könyvtárőr – ifjúsági könyvtár

Év	Név	Szakterület
1920/21–1921/22	Valent József	Magyar, latin, természetrajz
1922/23–1927/28	Teltsch Kornél	Magyar, görög, német
1928/29–1931/32	Dr. Kiss László	Történelem, latin, vallástan
1932/33–1933/34	Kovács Máté	Magyar, francia
1934/35–1941/42	Dr. Kiss László	Történelem, latin, vallástan

Könyvtárőr – tanári könyvtár

Év	Név	Szakterület
1920/21–1928/29	Dengyel Lajos	Görög, latin
1929/30–1941/42	Gacsályi Sándor	Történelem, francia, földrajz

A humán műveltségű tanárok általában hosszú éveken keresztül végezték a könyvtárosi teendőket. A Dengyel Lajos, Gacsályi Sándor, Valent József, Teltsch Kornél, dr. Kiss László kiváló tanáregyeníiségek sorából külön ki kell emelnünk Kovács Máté tevékenységét, aki két tanéven keresztül könyvtárörként az ifjúsági könyvtár felelőse volt. Hagyomány volt az iskolában a könyvtárörök számára, hogy nemcsak a kölcsönzést végezték, de gondot fordítottak egyéb könyvtárosi feladatokra is. Kovács Máté működése alatt a szakszerűség terén sokat fejlődött a könyvtár. Ekkor készült el a könyvtári munkában nélkülözhetetlen, új katalógus és az állomány nyilvántartásához elengedhetetlen leltár. A következő módon tudósított erről az évkönyv: „Ifjúsági könyvtárunkra ebben az évben nagy gondot fordítottunk. A könyvtár anyagát rendbeszedtük, újból megszámoztuk és a kötetést kívánó könyveket egyrészt beköttettük. A könyvtár törzskönyvét és cédulakatalógusát újraírtuk. Az ifjúság számára pedig kiterítve keretbe foglalható és a helyiség falára kifüggeszhető katalógusokat készítünk, hogy minél több tanuló számára tanulmányozhatóvá és könnyen hozzáférhetővé tegyük.”⁵ Kovács Máté ifjúsági könyvtárról írt értékelése szerint „A könyvtár átszervezését és az új katalógus elkészítését befejeztük. ... Könyvtári órát tartottunk minden szombaton, délután az I–IV. osztálynak 2–3-ig, az V–VIII. osztálynak 3–4-ig. Tanulóink komoly érdeklődéssel fordultak könyvtárunk felé.”⁶ A heti egyszeri kölcsönzés ellenére népszerű lehetett a könyvtár a tanulók körében. A nyitvatartás rövidege miatt helyben olvasásra nem nagyon nyílt lehetőség. A kölcsönzésekről a harmincas évek elejéről rendelkezünk adatokkal. „A felső osztályosok könyvtárát 148 tanuló látogatta, kivettek 1752 könyvet, tehát egy tanulóra esik átlag 12 könyv.” Az alsó osztályosok könyvtárát 120 tanuló látogatta, kivettek 1200 könyvet, tehát egy tanulóra esik átlag 10 könyv.”

tályosok esetében „A könyvtárt 117 tanuló vette igénybe, a kivett könyvek száma 2236. Egy-egy tanuló átlag 19 könyvet vett ki.”⁷

1932/33-ban az összforgalom 5451 kölcsönzés volt, ami tanulónként 12 mű átlagot jelentett.⁸ A következő tanévben kölcsönöztek 3496 művet, „amiből az egyes osztályok egy-egy tanulója a következő átlag esik: I.o. 7, II.o. 6, III.o. 12, IV.o. 8, V.o. 4, VI.o. 12, VII.o. 31, VIII.o. 7 mű.”⁹

A gimnáziumban 1895/96-tól olvasóköri is működött, ahol a tagok tagdíjából folyóiratokra fizettek elő és könyveket is vásároltak. Az igények növekedésével együtt járt a helyben olvasás feltételeinek megteremtése is. A harmincas évek közepétől minden nap délután 3-tól 6 óráig nyitva állt az olvasóterem.

Említést kell még tennünk a könyvtárak használatával kapcsolatban arról is, hogy az iskola a tanári könyvtár értékes állományát a város lakossága számára is elérhetővé tette. Az 1926/27-es tanév értesítője tudatja velünk, hogy „A könyvtár állománya 4962 mű 7460 kötetben. Az intézet 20 tudományos és részben szépirodalmi folyóiratot járattott. A tanári könyvtár tanulmányi célokra az intézet által megállapított feltételek mellett a művelt közönségnek is rendelkezésére állott és fog állani a jövőben is.”¹⁰ Az iskolai könyvtári feladat mellett a közművelődési funkció, a városi nyilvánosság fenntartása 1944-ig tartott.

A könyvtári rendszerező munka mellett Kovács Máté magyar és francia szakos tanárként aktívan részt vett a város kulturális életében. Az 1931/32-es tanévben „rendezett egy dísztáborozást és egy kultúrtáborozást, ahol megnyitókát mondott.”¹¹ Az iskola líceális előadássorozatában *Az írói egyéniség és a modern szépirodalom* címmel tartott előadást. Nyíregyháza 1933. márciusi ünnepén beszédet mondott; a Bessenyei Kör szervezésében az Arany-emléknapon felolvasta az *Arany János lelki fejlődése* című tanulmányát. Vetített képes előadást tartott a Bessenyei Kör líceális szakosztályában *A francia gótika remekei* címmel. Ezekon kívül 1933 áprilisában a szülői értekezleten *Hogyan tanuljunk?* címmel szabadelőadást tartott.¹²

A következő tanév évkönyvéből tudjuk meg Kovács Máté további tisztségeit: „a nyíregyházi Rotary Club titkára, a debreceni Nyári Egyetemi tanfolyam titkára, a nyíregyházi Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Szabolcs vezér bajtársi törzsének törzsfője, a Szabolcsi Szemle szerkesztőbizottságának tagja.”¹³

A Felsőkereskedelmi Iskolában

A Kossuth Lajos Gimnáziumban eltöltött három tanév után 1934 szeptemberétől a Nyíregyházi Felsőkereskedelmi iskolában helyettesítő tanárként magyar, francia, német nyelvet, valamint történelmet és kereskedelmi ismereteket tanított 1935. február 15-éig. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 47980/1934.V. A.2. sz. megválasztását jóváhagyó leirata azonban számára nézve „több súlyos megterhelést jelentést kikötést” tartalmazott, amelyek megváltoztatását kérvényezte a polgármesternek és az iskola felügyelőbizottságának címzett. 1935. január 6-án kelt írásában:

„Kérésem támogatására megemlítem, hogy az eredeti választási jegyzőkönyvben foglalt feltételeknek készséggel eleget teszek és a francia kereskedelmi levelezésből kívánt kiegészítő képesítést még e tanév végéig meg fogom szerezni. Azon-

ban a VKM-nek az az óhaja, hogy jelenlegi két szaktárgyam és a már említett francia kiegészítő képesítés mellé még német nyelv és irodalomból is középiskolai tanári oklevelet szerezzek, rámnézve évek hosszú során át súlyos anyagi megterhelést és mintegy 3-4 szolgálati év elvesztését jelentené. Ugyanis az egyetemi tanulmányok költségei (tandíj, vizsgadíj, jegyzetek stb.) évente mintegy 500 pengőt tennének ki, ami tekintve, hogy egész évi illetményem a lakbérrel együtt sem éri el a 2000 pengőt, évi jövedelemnek mintegy 25%-át emésztene fel, s csaknem lehetetlenné tenné számomra a megélhetést. Súlyosbítja a helyzetet az, hogy a VKM a rendes tanárrá való kinevezésemet az említett feltételek teljesítésétől teszi függővé, ami eddigi szolgálati éveim betudásával remélhetőleg nemsokára esedéksé váló kinevezésemet körülbelül 4 évvel tolná ki. Ez a megoldás rámnézve azt eredményezné, hogy a mai átlagos 4 esztendő helyett mintegy 8 évet kellene helyettes tanárként eltöltenem. Terhet jelentene ez az iskolának is, mivel a helyettes tanár javadalmazását teljes egészében a város fedezi.”¹⁴

Kovács Máté a budapesti közgazdasági egyetemre beiratkozott és sikerrel kolokvált, ezáltal a tanév végére az előírt kiegészítő oklevelet franciából meg tudta szerezni. Ezért az iskola 1935. január 15-én megtartott felügyelő bizottsági ülésén a jegyzőkönyv rögzítette, hogy előterjesztést fognak benyújtani a VKM-hez, hogy „tekintsen el a második feltétel betartásától, mert egyrészt Kovács Máté megvásárlásánál a felügyelőbizottság és a városi képviselőtestület csak a francia képesítést kötötte ki, másrészt a német kiegészítő vizsgálat letevése szinte megoldhatatlan probléma elé állítaná a kötelességét példásan végző tanárt. ... Felügy.biz. inkább azt tartaná szükségesnek, ha az órabeosztás mégis kívánatosná tenné, hogy ő németet tanítson, akkor töltsön pár hónapot külföldi tanulmányúton a német nyelvnek még tökéletesebb elsajátítása végett, miután a modern nyelvből didaktikai képesítése már meg van.”¹⁵

Ezt követően rövid időn belül megoldás született a megbecsült pedagógus továbbbi sorsát illetően: a VKM kinevezte Kovács Mátét a debreceni állami Fazekas Mihály reáliskolához (ahol valaha tanulmányait folytatta) helyettes tanárnak. Ezért a nyíregyházi városi Felsőkereskedelmi Iskolánál betöltött helyettes tanári állásáról 1935. február 11-ével lemondott. Levelében megköszönte kollégáinak a megértő támogatást, szeretetet, amelyet minden alkalommal tapasztalt. „A városi Felső Kereskedelmi Iskolában mind a tananyag, mind a tanítás módszere tekintetében rövid működésem alatt is sok újat és értékeset tanultam, és meggyőződésem, hogy itt szerzett pedagógiai tapasztalataimnak későbbi pályámon is hasznát látom.”¹⁶

Az áthelyezés az oktatás szervezésében egy kis zavart okozott, mivel a tanév során már új oktató beállítása nehézségekbe ütközött. Ettől eltekintve az iskola is és Kovács Máté is elismeréssel emlékezett meg az együtt töltött hónapokról.¹⁷ Óráit szétosztották „úgy, hogy az I. évf. magyar óráját dr. Marssó József, a ker. ismeret órát Hasznos Imre... , az I. évf. történelem óráját dr. Mérei Ferenc vette át, míg a francia órákat Margócsy Erzsébet okleveles francia-szakos tanárnő” kapta meg.¹⁸

* * *

Összegzés

Az adatok ismeretében megállapítható, hogy a város életében fontos kulturális szerepet betöltő, humán szellemiséget sugárzó *Kossuth Gimnáziumban a korabeli iskolai könyvtári kultúra igényes megvalósulását követhetjük nyomon*. Megteremtését elősegítették azok a kiváló, Nyíregyháza művelődéstörténetének napjainkig nagyra értékelt tanáregyeniségei, akik közül írásunkban csak néhányat említhetünk. Meghatározóak voltak vizsgált korszakunkban az igazgatók: Moravszky Ferenc (1920–26), dr. Vietorisz József (1926–28), Teltsch Kornél (1928–1932), Zsolnai (Cwick) Vilmos (1933–1944), a tanári kar, a könyvtárak őrői közül a kiemelkedő francia szakos Gacsályi Sándor és „a kemény szigorral, de ugyanakkor jó kedéllyel egyszerre tanító tanár ideális típusát” megtestesítő Kovács Máté.¹⁹

Kovács Máté emlékét a Nyíregyházi Főiskola Könyvtár és Alkalmazott Informatika Csoportja megőrzi. Hallgatóink közül néhányan szakdolgozat formájában foglalkoztak Kovács Máté munkásságával, Tóth Erzsébet főiskolai adjunktus vezetésével. Ezek a dolgozatok a következők:

1. Borbély Mária: Kovács Máté munkássága az egyetemi katedrán. Nyíregyháza, 2002. 30 p.
2. Váradi Tamás: Tudós könyvtárosok könyvtárépítő tevékenysége a Debreceni Egyetemi Könyvtárban: Kovács Máté munkássága. Nyíregyháza, 2004. 55 p.
3. Szabó Szilvia: Kovács Máté munkássága és nyíregyházi kapcsolatai. Nyíregyháza, 2005. 35 p.

Születésének 100. évfordulójára a „Magyar Tudomány Napja Nyíregyházán” rendezvény keretében 2006. november 14-én emlékórát tartott Szerafinné Szabolcsi Ágnes főiskolai docens. Az előadás során a hallgatók megismerhették Kovács Máté életútját, nyíregyházi éveit, valamint a Kovács Máté Alapítvány tevékenységét.

JEGYZETEK

- 1 Blaskóné Brösztl Márta: A Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium könyvtárának története a kezdetektől napjainkig 1843–2003. In: Fejezetek Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye könyvtártörténetéből 2. (Szerk. Futaky László, Gerő Gyula) Nyíregyháza. MZSMVK. 2005. 121–138. p.
- 2 A Nyíregyházi Ág. Hitv. Ev. Főgymnasium „IV-dik Értesítője az 1899–1900-ik iskolai évről, Nyíregyháza, 1900. 177. p. Idézi: Blaskóné i. m. 12. p.
- 3 Uo.
- 4 Az Ág. Hitv. Ev. Kossuth Lajos Gymnasium 74. értesítője az 1934/35. tanévről. (Szerk. Zsolnai Cwick Vilmos) Nyíregyháza, 1935. 91. p.
- 5 Uo.
- 6 Az Ág. Hitv. Ev. Kossuth Lajos Gymnasium 73. értesítője az 1933/34. évről. (szerk. Zsolnai Cwick Vilmos) Nyíregyháza, 1934.75. p.

7. Az Ág. Hitv. Ev. Kossuth Lajos Gymnasium 70. értesítője az 1930/31. évről. (Szerk. Zsolnai Cwick Vilmos) Nyíregyháza, 1931. 39. p.
8. Az Ág. Hitv. Ev. Kossuth Lajos Gymnasium 72. értesítője az 1932/33. évről. (Szerk. Zsolnai Cwick Vilmos) Nyíregyháza, 1933. 70. p.
9. Az Ág. Hitv. Ev. Kossuth Lajos Gymnasium 73. értesítője az 1933/34. évről. (Szerk. Zsolnai Cwick Vilmos) Nyíregyháza, 1934. 75. p.
10. Az Ág. Hitv. Ev. Kossuth Lajos Gymnasium 66. értesítője az 1926/27. tanévről. (Szerk. Vietorisz József) Nyíregyháza, 1927. 11. p.
11. Az Ág. Hitv. Ev. Kossuth Lajos Gymnasium 71. értesítője az 1931/32. évről. (Szerk. Zsolnai Cwick Vilmos) Nyíregyháza, 1932. 29. p.
12. Az Ág. Hitv. Ev. Kossuth Lajos Gymnasium 72. értesítője az 1932/33. évről. (Szerk. Zsolnai Cwick Vilmos) Nyíregyháza, 1933. 70. p.
13. Az Ág. Hitv. Ev. Kossuth Lajos Gymnasium 73. értesítője az 1933/34. évről. (Szerk. Zsolnai Cwick Vilmos) Nyíregyháza, 1934. 22. p.
14. SZSZBML VIII. 57.B. 1935. I. 6. A Nyíregyházi Széchenyi Közgazdasági Szakközépiskola iratai.
15. SZSZBML VIII. 58.B. I. 1918–1935. 45/1935.
16. SZSZBML VIII. 58.B. 4. doboz 1935/c/I. B. 20. pall.
17. SZSZBML VIII. 57.B. 1935. I. 6. A Nyíregyházi Széchenyi Közgazdasági Szakközépiskola iratai.
18. SZSZBML VIII. 57. 1935. I. 6. 109/1935.
19. Margócsy József: A Kossuth Gimnázium szerepe Nyíregyháza életében. = Pedagógiai Műhely. 1982. 1. sz. 57–63. p.

Szerafinné Szabolcsi Ágnes